

УДК 343.851

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2026-1/14>

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Лекарь Ангеліна Сергіївна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
ORCID ID: 0009-0009-7645-2752

У статті здійснено комплексний науковий аналіз спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ України в умовах трансформації фінансового сектору та воєнного стану. Обґрунтовано, що небанківські фінансові установи, зокрема кредитні спілки, фінансові компанії та ломбарди, виконують важливу соціально-економічну функцію, забезпечуючи доступ населення до фінансових послуг, однак водночас характеризуються підвищеним рівнем криміногенності. Це зумовлено особливостями їх організаційно-правової природи, обмеженістю фінансових ресурсів, локальним характером діяльності, високим рівнем довіри між учасниками та недостатньо ефективними системами внутрішнього контролю.

Встановлено, що у структурі кримінальних правопорушень у цій сфері переважають шахрайство, привласнення та розтрата майна, зловживання службовим становищем, інсайдерське кредитування, а також легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом. Особливу небезпеку становлять схеми використання небанківських фінансових установ як інструменту прикриття незаконної фінансової діяльності, включаючи діяльність фіктивних підприємств і «конвертаційних центрів».

Доведено, що ефективно запобігання таким правопорушенням потребує впровадження системи спеціально-кримінологічних заходів, спрямованих на безпосереднє усунення причин і умов злочинності. До них віднесено удосконалення фінансового моніторингу, розвиток ризик-орієнтованого нагляду з боку регулятора, впровадження внутрішніх систем комплаєнсу та контролю, підвищення рівня інформаційно-аналітичного забезпечення, цифровізацію процесів виявлення підозрілих операцій, а також посилення міжвідомчої взаємодії. Обґрунтовано, що результативність спеціально-кримінологічних заходів визначається їх системністю, комплексністю та здатністю адаптуватися до сучасних викликів, зокрема пов'язаних із воєнним станом. Запропоновано напрями вдосконалення кримінологічної політики у сфері діяльності небанківських фінансових установ, спрямовані на підвищення рівня фінансової безпеки держави, мінімізацію криміногенних ризиків та зміцнення довіри до фінансового сектору.

Ключові слова: небанківські фінансові установи, кредитні спілки, фінансові правопорушення, спеціально-кримінологічні заходи, фінансовий моніторинг, ризик-орієнтований нагляд, воєнний стан.

Lekar Angelina. Special criminological approaches to criminal offenses in the sphere of activity of non-banking financial institutions

The article has a comprehensive scientific analysis of special criminological approaches to criminal offenses in the sphere of activity of non-banking financial institutions of Ukraine in the minds of transforming the financial sector and I will become a military man. It is agreed that non-banking financial institutions, including credit banks, financial companies and pawnshops, will perform an important socio-economic function, ensuring public access to financial services. However, these days they are characterized by a rising level of crime. This is due to the peculiarities of their organizational and legal nature, the sharing of financial resources, the local nature of the activity, the high level of trust between participants and the insufficiently effective internal control systems.

It has been established that in the structure of criminal offenses in this area, the most important are shadyism, embezzlement and embezzlement, abuse of official positions, insider

lending, as well as the legalization of income gained by evildoers. It is especially dangerous to establish schemes for violating non-bank financial institutions as a tool for concealing illegal financial activities, including the activities of fictitious enterprises and "conversion centers".

It has been proven that effectively stopping such crimes will require the development of a system of special criminological approaches aimed at directly identifying the causes and minds of malice. These include the improvement of financial monitoring, the development of a risk-oriented view from the side of the regulator, the introduction of internal compliance and control systems, the improvement of the level of information and analytical security, digitalization of processes for identifying suspicious transactions, as well as strengthening interdepartmental interaction. It is established that the effectiveness of special criminological approaches is determined by their systemicity, complexity and adaptability to the current demands, closely related to the military camp. A thorough criminological policy has been directly proposed in the sphere of activity of non-banking financial institutions, directly at the level of financial security of the state, minimization of criminogenic Risks and value placed on the financial sector.

Key words: *non-banking financial institutions, credit reports, financial crimes, special criminological approaches, financial monitoring, risk-oriented views, military station.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток фінансової системи України характеризується активним зростанням ролі небанківських фінансових установ, які забезпечують доступ широких верств населення до фінансових послуг, насамперед у сфері споживчого кредитування, мікрофінансування та залучення заощаджень. Водночас специфіка функціонування таких установ, включаючи їх кооперативну або корпоративну модель організації, обмеженість ресурсної бази, локальний характер діяльності та високий рівень довірчих відносин між учасниками, формує сприятливе середовище для виникнення та поширення кримінальних правопорушень. Додатковим чинником ускладнення криміногенної ситуації є умови воєнного стану, які супроводжуються економічною нестабільністю, зниженням платоспроможності населення, спрощенням окремих регуляторних процедур та підвищенням рівня латентності злочинності. Це створює нові можливості для зловживань у сфері діяльності небанківських фінансових установ, у тому числі шляхом використання їх як інструменту для легалізації незаконних доходів або реалізації шахрайських схем [1, с. 278].

Незважаючи на проведені реформи у сфері державного регулювання ринку фінансових послуг, зокрема передачу функцій нагляду Національному банку України та впровадження ризик-орієнтованого підходу, рівень ефективності запобігання кримінальним правопорушенням у цій сфері залишається недостатнім. Виявляються проблеми, пов'язані

з недосконалістю систем внутрішнього контролю, недостатньою координацією між суб'єктами запобігання, обмеженими можливостями інформаційно-аналітичного забезпечення та низьким рівнем професійної підготовки окремих працівників. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність наукового осмислення та вдосконалення системи спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ, які мають бути спрямовані на безпосереднє усунення криміногенних факторів, підвищення ефективності контролю та забезпечення стабільності фінансового сектору в умовах сучасних викликів [2, с. 132].

Мета статті. Метою статті є комплексний аналіз спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ, визначення їх змісту, структури та основних напрямів удосконалення в умовах сучасних викликів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання такої проблеми. Проблематика запобігання кримінальним правопорушенням у сфері фінансових відносин досліджувалася у працях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема Г. С. Буги, О. Б. Васильчишина, М. Гузь, О. Єлісеєвої, О. Короленка, В. М. Купрієнка, Ю. Костенко, Ю. О. Мороз, І. С. Панасюка, О. М. Резнік, Е. П. Соловйова, Г. Стоянова, О. В. Тахтая, В. І. Тимошенко, Д. М. Тичини, Т. І. Тесленка та інших.

Значну увагу приділено питанням детермінації економічної злочинності, характеристиці осіб правопорушників, а також загальносоціальним заходам запобігання. Водночас спеціально-кримінологічні аспекти запобігання правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ залишаються недостатньо дослідженими, особливо з урахуванням сучасних трансформацій фінансового ринку та умов воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ становлять цілісну систему цілеспрямованого впливу на криміногенні фактори, що формуються у межах функціонування відповідного сегмента фінансового ринку. Їх сутність полягає у безпосередньому виявленні, нейтралізації та усуненні причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень, з урахуванням специфіки діяльності таких установ, як кредитні спілки, фінансові компанії, ломбарди та інші суб'єкти небанківського фінансового сектору [3, с. 41]. Особливість цієї сфери полягає у поєднанні високого рівня довіри між учасниками фінансових відносин із відносною слабкістю внутрішніх механізмів контролю та обмеженістю ресурсів, що створює сприятливий ґрунт для виникнення зловживань.

Одним із ключових напрямів спеціально-кримінологічного запобігання є вдосконалення фінансового моніторингу як інструменту раннього виявлення підозрілих операцій [4, с. 103–104]. У сучасних умовах фінансовий моніторинг має базуватися на ризик-орієнтованому підході, що передбачає ідентифікацію найбільш уразливих сегментів діяльності небанківських фінансових установ, зокрема операцій із готівковими коштами, кредитування пов'язаних осіб, нетипових транзакцій та операцій із підвищеним ризиком легалізації доходів. Важливим є впровадження автоматизованих систем аналізу фінансових потоків, які дозволяють оперативно виявляти аномальні фінансові операції, встановлювати зв'язки між суб'єктами та формувати аналітичні висновки для подальшого реагування.

Вагоме значення має розвиток внутрішніх систем контролю та комплаєнсу у небанківських фінансових установах. Практика свідчить, що значна частина правопорушень пов'язана саме з внутрішніми зловживаннями, включаючи інсайдерське кредитування, маніпулювання фінансовою звітністю, привласнення коштів та використання службового становища в особистих інтересах [5, с. 136–137]. У зв'язку з цим необхідним є впровадження чітких внутрішніх регламентів, процедур перевірки операцій, розмежування повноважень між працівниками, а також системи внутрішнього аудиту, яка дозволяє своєчасно виявляти порушення та запобігати їх подальшому розвитку. Особливу роль у цьому контексті відіграє формування ефективної системи корпоративного управління, що забезпечує прозорість діяльності та підзвітність керівництва [6, с. 377].

Суттєвим напрямом спеціально-кримінологічного впливу є реалізація ризик-орієнтованого нагляду з боку державних регуляторів, передусім Національного банку України. Такий підхід дозволяє зосередити контрольні заходи на тих суб'єктах та операціях, які становлять найбільшу загрозу з точки зору можливого вчинення правопорушень. Водночас ефективність нагляду значною мірою залежить від якості інформаційно-аналітичного забезпечення, доступу до актуальних даних та можливості їх комплексного аналізу [7, с. 78]. Окремим важливим елементом є розвиток міжвідомчої взаємодії між суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням. Йдеться про налагодження ефективного обміну інформацією між регулятором, правоохоронними органами, фінансовими установами та іншими заінтересованими суб'єктами. Відсутність належної координації часто призводить до фрагментарності заходів реагування та зниження їх ефективності [8, с. 70]. У цьому контексті доцільним є створення єдиних інформаційних платформ, які забезпечують накопичення, обробку та аналіз даних щодо підозрілих фінансових операцій, а також використання спільних аналітичних інструментів.

Важливим напрямом є цифровізація процесів запобігання кримінальним пра-

вопорушенням. Використання сучасних інформаційних технологій, зокрема систем аналізу великих даних, штучного інтелекту, автоматизованих алгоритмів виявлення підозрілих транзакцій, дозволяє суттєво підвищити ефективність контролю та зменшити вплив людського фактора. Цифрові рішення забезпечують можливість обробки значних обсягів інформації, виявлення прихованих закономірностей та прогнозування потенційних ризиків [9, с. 129]. Не менш значущим є кадровий аспект спеціально-кримінологічних заходів. Підвищення професійної підготовки працівників небанківських фінансових установ, формування у них належного рівня правосвідомості, фінансової дисципліни та антикорупційної культури є необхідною умовою ефективного запобігання правопорушенням. Водночас потребує вдосконалення система підготовки працівників правоохоронних органів, які здійснюють розслідування фінансових правопорушень, з урахуванням складності та специфіки сучасних фінансових схем [10, с. 400].

У контексті сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом, особливого значення набуває адаптивність спеціально-кримінологічних заходів до нових умов. Спрощення окремих регуляторних процедур, зміна структури фінансових потоків, зростання рівня економічної нестабільності створюють додаткові ризики, що потребують оперативного реагування з боку держави та фінансових установ. У таких умовах важливим є забезпечення балансу між необхідністю підтримки фінансового сектору та запобіганням зловживанням [11]. Таким чином, спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ мають комплексний, багаторівневий характер і охоплюють взаємопов'язані правові, організаційні, інформаційно-аналітичні, технічні та кадрові компоненти. Їх ефективна реалізація можлива лише за умови системного підходу, належної координації між суб'єктами запобігання та постійного вдосконалення відповідно до динаміки криміногенних процесів у фінансовій сфері [12, с. 136-137].

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ є ключовим елементом забезпечення фінансової та кримінологічної безпеки держави, особливо в умовах воєнного стану та трансформації фінансового сектору. Їх значення зумовлюється високим рівнем криміногенності цієї сфери, яка об'єктивно пов'язана з обігом фінансових ресурсів, довірчим характером взаємовідносин між учасниками, а також наявністю прогалів у системах контролю та регулювання. Доведено, що сучасний стан запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності небанківських фінансових установ характеризується певною фрагментарністю, недостатньою узгодженістю дій суб'єктів запобігання та обмеженою ефективністю існуючих механізмів контролю. Незважаючи на впровадження ризикорієнтованого нагляду та реформування системи державного регулювання, рівень протидії таким правопорушенням залишається недостатнім, що проявляється у збереженні значної кількості шахрайських схем, зловживань службовим становищем, інсайдерських операцій та легалізації незаконних доходів.

Встановлено, що особливу роль у запобіганні кримінальним правопорушенням відіграє розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення, який передбачає створення інтегрованих баз даних, використання систем аналізу великих масивів інформації та впровадження інструментів штучного інтелекту. Це дозволяє не лише оперативно виявляти протиправні дії, а й прогнозувати криміногенні ризики та формувати превентивні стратегії. Акцентовано, що в умовах воєнного стану необхідним є забезпечення адаптивності спеціально-кримінологічних заходів до нових соціально-економічних реалій, зокрема врахування підвищеної латентності злочинності, зміни структури фінансових потоків та появи нових форм протиправної діяльності. Це вимагає гнучкого підходу до формування кримінологічної політики, оперативного реагування на нові виклики та постійного вдосконалення нормативно-правового забезпечення.

Отже, спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ мають розглядатися як багаторівнева система взаємопов'язаних інструментів, реалізація яких забезпе-

чує не лише зниження рівня злочинності, а й зміцнення фінансової стабільності держави, підвищення довіри населення до фінансових інституцій та формування ефективної моделі протидії економічній злочинності в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тахтай О. В. Становлення та розвиток механізму державного регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 273–282 URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/>.
2. Соловійов Е. П. Поняття та класифікація кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ як основа формування методики їх розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1–2. С. 130–139. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1-2_2021_Soloviov.pdf.
3. Єлісеєва О., Стоянов Г. Сучасний стан розвитку кредитних спілок України. *Фінансовий сектор*. 2013. № 4. С. 40–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/finsekt_2013_4_11.
4. Купрієнко В. М., Тичина Д. М. Запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок в Україні : монографія. Київ : 7БЦ, 2021. 140 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/>.
5. Буга Г. С. Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 404 с. URL: <http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:168929/Source:default>
6. Тесленко Т. І. Характеристика небанківських фінансових установ та побудова бухгалтерського обліку в небанківських фінансових установах. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 2 (13). С. 376–380. DOI: 10.32840/2522-4263/2019-2-64.
7. Панасюк І. С. Детермінанти скоєння кримінальних правопорушень у сфері діяльності кредитних спілок. *Правова позиція*. 2025. № 1 (46). С. 77–81. DOI: 10.32836/2521-6473.2025-1.14.
8. Резнік О. М. Сутність та структура адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 2-2 (30). С. 69–72. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/2/part_2/16.pdf.
9. Васильчишин О. Б. Фінансові злочини у фіскальній сфері як загроза економічній безпеці України. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С. 124–137. DOI: 10.35774/sf2021.01.124.
10. Мороз Ю. А. Детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 3. Ч. 2. С. 399–404. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.2.68.
11. Костенко Ю., Короленко О., Гузь М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1758/1694>.
12. Тимошенко В. І. Теоретичні проблеми кримінології. *Збірник наукових праць / уклад. : Тимошенко В. І.* Київ : ФОРМ МАСЛАКОВ, 2021. 300 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/>.

REFERENCES:

1. Takhtai, O. V. (2016). Stanovlennia ta rozvytok mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання diialnosti nebankivskykh finansovykh ustanov v Ukraini [Formation and development of the mechanism of state regulation of the activities of non-banking financial institutions in Ukraine]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, (2), 273–282. <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/>
2. Soloviov, E. P. (2021). Poniattia ta klasyfikatsiia kryminalnykh pravoporushen u sferi diialnosti nebankivskykh finansovykh ustanov yak osnova formuvannia metodyky yikh rozsliduvannia [The concept and classification of criminal offenses in the sphere of activity of non-banking financial institutions as a basis for forming the methodology of their investigation]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, (1–2), 130–139. https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1-2_2021_Soloviov.pdf

3. Yelisieieva, O., & Stoianov, H. (2013). Suchasnyi stan rozvytku kredytnykh spilok Ukrainy [The current state of development of credit unions in Ukraine]. *Finansovy sektor*, (4), 40–43. http://nbuv.gov.ua/UJRN/finsekt_2013_4_11

4. Kupriienko, V. M., & Tychyna, D. M. (2021). *Zapobihannia zlochynam u sferi diialnosti kredytnykh spilok v Ukraini: monohrafiia* [Prevention of crimes in the field of activity of credit unions in Ukraine: monograph]. 7BC. <https://irbis-nbuv.gov.ua/>

5. Buha, H. S. (2022). *Zabezpechennia bezpeky u sferi diialnosti nebankivskykh finansovykh ustanov v Ukraini: administratyvno-pravovi zasady: monohrafiia* [Ensuring security in the field of activity of non-banking financial institutions in Ukraine: administrative and legal principles: monograph]. Helvetica Publishing House. <http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:168929/Source:default>

6. Teslenko, T. I. (2019). Kharakterystyka nebankivskykh finansovykh ustanov ta pobudova bukhhaltenskoho obliku v nebankivskykh finansovykh ustanovakh [Characteristics of non-banking financial institutions and the construction of accounting in non-banking financial institutions]. *Priazovskiy ekonomichnyi visnyk*, 2(13), 376–380. <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-2-64>

7. Panasiuk, I. S. (2025). Determinanty skoiennia kryminalnykh pravoporushen u sferi diialnosti kredytnykh spilok [Determinants of committing criminal offenses in the field of activity of credit unions]. *Pravova pozytsiia*, (1), 77–81. <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2025-1.14>

8. Rieznik, O. M. (2018). Sutnist ta struktura administratyvno-pravovoho mekhanizmu zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [The essence and structure of the administrative-legal mechanism for ensuring the financial and economic security of Ukraine]. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 2-2(30), 69–72. http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/2/part_2/16.pdf

9. Vasylychshyn, O. B. (2021). Finansovi zlochyny u fiskalnii sferi yak zahroza ekonomichnii bezpeki Ukrainy [Financial crimes in the fiscal sphere as a threat to the economic security of Ukraine]. *Svit finansiv*, (1), 124–137. <https://doi.org/10.35774/sf2021.01.124>

10. Moroz, Yu. A. (2025). Determinanty, shcho vplyvaiut na vchynennia kryminalnykh pravoporushen u sferi opodatkuvannia [Determinants influencing the commission of criminal offenses in the sphere of taxation]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 3(2), 399–404. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.68>

11. Kostenko, Yu., Korolenko, O., & Huz, M. (2022). Analiz finansovoi stiikosti pidpriemstva v umovakh voiennoho stanu [Analysis of the financial stability of the enterprise under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (43). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1758/1694>

12. Tymoshenko, V. I. (Ed.). (2021). *Teoretychni problemy kryminolohii. Zbirnyk naukovykh prats* [Theoretical problems of criminology. Collection of scientific papers]. FOP Maslakov. <https://irbis-nbuv.gov.ua/>

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 08.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.05.2026